

С. І. Посохов

«СВОЇ», «ЧУЖІ», «ІНШІ»: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ІМАГОЛОГІЇ

Стаття присвячена визначенню ключових проблем та перспектив розвитку імагології – міждисциплінарного напрямку досліджень, здебільшого спрямованого на вивчення процесів формування та функціонування етнічних уявлень. Зазначається, що на становлення імагології істотно вплинули дослідження різних форм національної та групової ідентифікації, які були здійснені в другій половині ХХ ст. В результаті міждисциплінарної взаємодії та розширення предметного поля межі імагології в наш час виявилися вельми розмитими. Проте, важливість вивчення процесів стереотипізації «своїх», «чужих» та «інших» актуалізує наявні напрацювання в цій галузі. Робиться висновок, що на сьогодні предмет імагології значною мірою пов'язаний з проблемою культурного успадкування, відзначається, що останнім часом спостерігаються намагання розширити коло джерел імагології та вдосконалити методи такого роду досліджень.

Ключові слова: імагологія, етнічні уявлення, групова ідентичність, культурне успадкування.

Усвідомлення «спільності» і «чужості» виникло на зорі людської історії, а опозиція «свої-чужі» належить до архітипових. Про це, зокрема, свідчать вже етніміми – назви родів, племен, племінних груп і союзів. Часто етніміми пов'язані з розумінням дихотомії «свої» – «чужі» і породжені епохою розкладання родового ладу, наповненою війнами і ворожим ставленням до сусідів. Не випадково, що назви етносів часто свідчать про етноцентризм і зневажливе ставлення до інших спільнот. Напевно, до кінця середньовіччя фундаментальна протилежність «свого» і «чужого» мала форми стійкого протиставлення – соціального, культурного і найбільше релігійного. Образ ворога виростав не тільки з колективного історичного, але часто з особистого досвіду, який набували в ході конфліктів, а вже потім ці враження переносилися на народ в цілому. Так фантастично спотворені уявлення про інші народи,

що виникали з успадкованих забобонів, з гіркою особистого досвіду, з «достовірних» розповідей очевидців, ставали образами ворога. Поряд із цим, думка про будь-яких «інших» незмінно супроводжувалася якщо не прямим згадуванням, то натяком на «своїх», впліталася у власні ментальні настанови.

Втім, вже досить давно вчені стали відрізняти етнічні «упередження», «стереотипи», «образи», «думки». Поступово в другій половині ХХ ст. склався міждисциплінарний напрямок досліджень, який почали називати «імагологія» (в основі лежить слово «image» – «образ»)¹. У центр уваги імагології перш за все потрапила соціальна функція етнічних уявлень. Вже на початковому етапі її розвитку був зроблений важливий висновок про двоїстий характер такого роду уявлень (відображають не одну, а дві реальності або, точніше, два народи – і той, чий образ формується в свідомості іншого народу, і той, в середовищі якого ці уявлення формуються і набувають поширення). Сьогодні спостерігається зростання інтересу саме до того, що раніше стосовно таких уявлень називалося «упередженості» та «спотворення». Стало ясно, що етнічні образи народжені в ході взаємодії складних процесів, перш за все, процесів самоідентифікації. Свій внесок у становлення імагології зробили й історики. Більш того, поступово в науковому співтоваристві утвердився термін «історична імагологія» [Див., наприклад: 28] і відбулося усвідомлення специфічних завдань власне історичних досліджень в цій царині.

Якщо прагнути відшукати перші спроби розібратися в етнічному розмаїтті і походження «національних особливостей», то, слід врахувати, що вже мислителі Стародавнього Світу, починаючи з Геродота і Тацита, намагалися не тільки зафіксувати, але і пояснити відмінності в способі життя і звичаях народів. На цій основі метафоричну класифікацію образів «інших» запропонував французький теоретик Ц. Тодоров: перший тип він назвав «принципом Геродота» («кращі народи» проживають ближче, «гірші» – далі), а другий – «законом Гомера» (найбільш привабливими рисами наділяються найбільш віддалені народи). Такі приклади «іншування» продовжують використовуватися й в сучасній суспільній думці [30, с. 26].

На становлення і розвиток імагології істотно вплинули ті дослідження, які були здійснені у другій половині ХХ ст. і спеціально присвячені вивченню різних форм національної та групової

¹ Докладніше про розуміння «імагології» в сучасній історіографії див.: [14].

ідентифікації. На думку авторитетного вченого Е. Хобсбаума в 1968–1988 рр. оригінальних праць, у яких висвітлюються питання про природу націй і національних рухів і про їх роль в історичному розвитку, написано більше, ніж у будь-який попередній період [32, с. 9]. У тому числі серед тих робіт, які отримали найбільший резонанс у науковому співтоваристві слід назвати праці самого Е. Хобсбаума, а також Б. Андерсона. Згадані автори звернули увагу на суб'єктивну сторону конструювання націй. При цьому було зазначено, що національні феномени мають двоїтий характер: в головному вони конструюються «зверху», і все ж їх не можна досягнути цілком, якщо не підійти до них «знизу», з точки зору переконань, забобонів, надій, потреб, сподівань і інтересів простої людини, які зовсім не обов'язково є національними, а тим більше націоналістичними за своєю природою [32, с. 20]. Згідно Б. Андерсону, нації – «уяви політичні спільноти», і «насправді, всі спільноти, які є більше первісних сіл, об'єднаних контактом віч-на-віч (а, може бути, навіть і вони), – уявні» [1, с. 30, 31]. Уже ця основна теза зумовила увагу до механізмів солідарності/роз'єднання в суспільстві, а також породила заклики до «деколонізації свого розуму».

Для становлення імагології велике значення мала поява низки соціальних теорій, які пояснювали соціальні взаємодії. Зокрема, поширилася думка про те, що видів громадських об'єднань можливо стільки, скільки в комунікаційному обігу обертається благ і цінностей [11, с. 8]. Відповідно, популярними серед дослідників стали такі поняття як «групова солідарність», «соціальний контроль», «соціальна роль», «легітимізація». У центрі уваги опинилися механізми саморепрезентації, саморегулювання і комунікації спільнот. На цій основі активізувалася взаємодія соціології та психології.

Слід також зазначити, що ще наприкінці XIX – на початку XX ст. заявила про себе «класична» антропогеографія, що виникла на стику антропології і географії, а пізніше, виникла й культурна географія – міждисциплінарний науковий напрямок, об'єктом вивчення якого є просторова різноманітність культури і її поширення по земній поверхні [31, с. 21]. Зокрема, американський дослідник Карл Зауер, спираючись на праці німецьких і французьких вчених, розробив теорію культурного ландшафту. На його думку, природний ландшафт перетворюється культурою, породжуючи ландшафт культурний. Природна складова акцентує важливість фізико-географічних і ресурсних властивостей ареалу, культурна подає відомості про характер і результати поведінки

людини в ландшафті. Такий ландшафт проходить фази зародження, розквіту, старіння, вмирання [23].

Зазначені теоретичні побудови і нові предметні поля стимулювали конкретно-наукові дослідження. Зокрема, були актуалізовані такі теми і аспекти, які виводили на проблеми внутрішньогрупових цінностей, фронтірних соціальних ролей, культу героїв, легітимізації новацій, домінуючих сенсів, «відкритих» і «закритих» культурних систем, поляризації культурного ландшафту, районування культурного простору та ін. Такі пошуки здійснювалися й в межах історичної імагології, яка стала об'єднувати різноманітних фахівців у ході реалізації конкретних наукових проєктів. Приклади таких досліджень можна виявити в 70–80-ті роки ХХ ст. Зокрема, безпрецедентним за масштабом, став так званий «Вуппергальської проєкт» Льва Копелева, здійснений ним та його однодумцями (які представляли різні гуманітарні науки), в Бергському університеті в Вуппергалі [Див.: 8, 12]. Дослідники поставили перед собою складне завдання: зібрати і узагальнити відповідний літературний тезаурус і на цій основі реконструювати історію появи у німців та росіян «образу чужого» та обґрунтувати нагальну необхідність рішучого викорінення стійких історичних забобонів, і особливо «образів ворога». Були задумані дві паралельні серії: серія «А» (червона) – «Росіяни та Росія очима німців» і серія «Б» (зелена) – «Німці та Німеччина очима росіян». Перший том був готовий в 1984 р., а всього вийшло 12 томів.

В російській/українській історіографії імперської доби, а потім і в радянській історіографії, вивчення «образів народів» також спочатку відбувалося в межах етнопсихології. Характер (або психологія) народу став одним з головних елементів в концепціях народності/етнічності багатьох вчених. Серед тих, хто почав вивчення такого роду проблем, можна назвати М. І. Надеждіна, О. О. Потєбню та ін. Звичайно, на тому етапі в дослідженнях було багато односторонніх оцінок і характеристик, навіяних «розповідями очевидців» і суб'єктивними настроями. Проте до початку ХХ ст. такого матеріалу було накопичено досить багато, що з часом дозволило Г. Г. Шпету написати роботу «Введение в этническую психологию» (М., 1927) [36], де він на основі феноменологічного методу не тільки досліджував поняття «дух», «індивід» і «колектив», а й визначав саме місце етнічної психології в системі наук. Втім, в радянський період такого роду проблеми виявилися на узбіччі дослідницького інтересу. Це пояснюється пануючими методологічними

принципами. Тема «національного характеру» була знову озвучена в радянській науці лише на межі 1960-х – 1970-х років. Зокрема, І. С. Кон помітив, що термін «національний характер», що вперше з'явився на рівні буденної свідомості в подорожніх записках, «не аналітичний, а описовий», а його використання передбачає порівняння і фіксацію відмінностей [13, с. 312]. Важливою віхою на цьому шляху стала праця Б. Ф. Поршнева «Соціальна психологія і історія», яка була опублікована в 1979 р. На наш погляд, в даному контексті заслуговує на увагу думка автора про те, що крім макрогруп і мікрогруп слід також виділяти мегагрупи і спільноти ще меншого порядку ніж мікрогрупи, за його термінологією «суб-мікрообшчности» [22, с. 89, 96]. Трохи пізніше вийшла друком книга М. О. Єрофеева, яка стала прикладом власне імагологічного дослідження [9]. У зазначеній роботі автор прагнув проаналізувати погляди росіян другої чверті ХІХ століття на Англію і англійців. У радянський період в рамках географічної науки, як субдисципліна географії населення, виникла етнокультурна географія. Широке поширення отримала концепція господарсько-культурних типів, тобто комплексів особливостей господарства і культури, що історично склалися у різних народів.

На сьогодні на українському науковому просторі спостерігається активізація імагологічних досліджень, що здебільшого викликано новими суспільно-політичними умовами всередині країни та зацікавленістю з боку міжнародної спільноти. Принаймні, теми про «національний характер» та «національний менталітет» стали досить поширеними. Почасти йдеться про відродження деяких міркувань минулого, а то й позаминулого століть. На цьому загальному фоні маємо декілька цікавих прикладів [5, 15 та ін.], автори яких намагаються йти в ногу з часом. Вочевидь, успішний рух в цьому напрямку можливий за умови не лише ретельного аналізу попереднього наукового досвіду, але й також урахування новітніх підходів та методів.

Розповсюдження ідей постмодернізму в гуманітарних дослідженнях безсумнівно вплинуло і на імагологію. Динамічність і нестійкість базисних понять, усвідомлення полікультурності як взаємодії гетерогенних тенденцій, здавалося, руйнують вщент всі колишні концепції, а основною характеристикою наукового поля виступає його фрагментарність. Позитивним результатом даного етапу стало усвідомлення процедури децентрації як принципу пізнання, що на

практиці означало відмову від етноцентризму на користь плюральності і рівноправності культур [34, с. 22]. Методологічно важливим став концепт «симулякр», який дозволив більш ґрунтовно розмірковувати про функціонування, еволюцію та взаємодію образів. Однак останнім часом дослідники все частіше говорять про етап «пост-постмодернізму» і початок нового синтезу. Знаковим в цьому плані концептом стала «міждисциплінарність». В рамках імагології це означає, що прийшла пора зібрати до купи напрацювання дослідників різних наукових галузей, але не просто з'єднати, а переосмислити.

На початку нового тисячоліття імагологічні дослідження стимулювалися не лише новими науковими підходами, а й посиленням націоналізму і національних рухів (в тому числі і на пострадянському просторі). І все ж, зауважимо, що початок ХХІ ст. ознаменовано не лише такими процесами. Глобалізація зробила свого роду переворот в наших уявленнях про національні кордони і міждержавні угоди, міграція і подорожі стали звичайною справою для багатьох людей, а засоби масової інформації і особливо медіакомунікації зв'язали гігантський простір. У нашому сьогоднішньому світі зустрічі з «іншим» в його різноманітних проявах стали частиною повсякдення [34, с. 4]. Повсюдно фіксується таке явище, яке Єва Доманська назвала «гібридна ідентичність» [7, с. 205]. Поряд з цим глобалізація супроводжується локалізацією, що навіть породило такий термін як «глокалізація». У глобалізованому світі все ширше відкриваються можливості для вибору «додаткової» або навіть «альтернативної» самоідентифікації – можливості, які в ХІХ столітті були вкрай малоймовірні [3].

Відповідно, проблема «свого» – «іншого» – «чужого» в сучасних дослідженнях вийшла на нові обрії. Тепер не тільки вивчаються образи народів-сусідів або народів-«лідерів епохи». Більше того, як уже зазначено, в центрі уваги опинилися образи «іншого» в культурі. Тим самим відбулася «релятивізація категорії національного» [6, с. 85]. Значною мірою предмет імагології тепер пов'язаний з проблемою культурного успадкування. Л. П. Репіна прямо вказує на актуальність «історичного [курсив автора] вивчення образів як частини культурної спадщини» [24, с. 15]. У цій же програмній статті Л. П. Репіна сформулювала також ряд спостережень і висновків, які можуть стати методологічними орієнтирами для дослідників: етнічний стереотип формує психологічну установку на емоційно-ціннісне (частіше негативне) сприйняття «чужого» і задає відповідний алгоритм відбору та інтерпретації

фактів взаємостосунків; «інший» за національною приналежністю може бути своїм за культурно-моральними пріоритетами; опозиція «свої-чужі» складається на різних рівнях, зокрема, в повсякденному житті вона виникає на основі комунікативних критеріїв, що мають на увазі можливість встановлення спілкування (мова, зовнішність, одяг, манери); є час складання стереотипів, їх вкорінення в культурі, і час їх руйнування і формування нових стереотипів взаємного сприйняття.

Актуальною є проблема методів імагології. Описовість, яка продовжує панувати в цій царині, робить будь-яке твердження вельми сумнівним. Разом із тим, провести демаркаційну лінію між індивідуальним і колективним, приватним і загальним, коли мова йде про сприйняття іншої культури дуже непросто. Про це, наприклад, свідчить цікава стаття О. Ф. Кудрявцева, у якій він проаналізував погляди іноземців на Московську державу XVI ст. Автор зауважує, що «...створений саме Герберштейном образ Росії переважив, знецінивши все, що було вже написано, він здійснив істотний вплив на багатьох із тих, хто в подальшому брався про неї розповідати» [16, с. 215]. Цей приклад змушує нас повернутися до проблеми стереотипізації образів «інших», а також чіткіше визначити методи їх виявлення і вивчення. Як зазначає Л. П. Репіна, «в центр дослідження повинні бути поставлені наступні питання: який сам образ, як він сформувався, чому він такий, яким цілям він служить, яких змін він зазнав, і що все це говорить про його творців» [24, с. 16]. Іншими словами, в межах імагології належить освоїти метод деконструкції.

Новою і вельми перспективною для подальшого розвитку імагології стала методика побудови так званих «ментальних карт». У розумінні Ф. Шенка ментальна карта – це «створене людиною зображення частини навколишнього простору» [35, с. 42]. Те чи інше суспільство, група або індивід, використовуючи певну семантику і конотацію, характеризують навколишні території, надають своє розуміння соціального і культурного простору і таким чином конструюють ментальні карти. Однак, говорячи про межі «ментальних регіонів», слід відразу зауважити, що на відміну від державних кордонів, вони не являють собою ліній на політичній карті. На думку А. Міллера, мова повинна йти про досить великі перехідні зони, в яких різні культурні та політичні впливи і традиції взаємодіють між собою [19]. Яскравим прикладом виявлення і характеристики таких просторів, як відомо, стали дослідження Ф. Броделя, який відійшов від принципів традиційного метанарративу, що здійс-

нювався в рамках тих чи інших політичних кордонів, а зосередив увагу на спільнотах, об'єднаних геодемографічним середовищем, зокрема, в його працях таким макроісторичним простором стало виступати Середземномор'я. Втім, як вважає А. І. Міллер, перспективним напрямком досліджень є виділення також мікрорегіонів, які дозволяють побачити різні, не обов'язково національні, але і регіональні ідентичності, зрозуміти механізми взаємодії в етнічно різнорідних регіонах. Останнім часом дослідники сконцентрували свою увагу не на описі ідентичностей, але на ставленні індивідуумів до цих ідентичностей, на вивченні того, що люди думали про «свій» і «чужий» простір, як вони бачили ті чи інші географічні ареали, як конструювали територіальні цілісності і якими смислами їх наділяли. До подібних досліджень історичного простору відносяться роботи з історії формування геоісторичних (геополітичних) конструктів, таких, наприклад, як «Індія», «Східна Європа», «Балкани», «Кавказ», «Дикий Захід» та ін. До цього ж типу слід віднести і роботи з культурної антропології, в яких використовуються такі популярні тепер концепти, як «пограниччя», «зона контакту», «серединність» і ін. [25]. Важливо відзначити, що вивчення проблем «фронтиру», тобто кордонів і перехідних зон [Див.: 20 та інші статті у цьому виданні], останнім часом стало не тільки розвитком концептуальних положень, висловлених раніше, але і збагатило імагологію методикою градації і ієрархізації просторів. Стали виділяти види фронтиру: географічний, соціальний, військовий, релігійний, культурний [10, с. 47–48]. Об'єктом уваги стали прикордонні спільноти і регіони [Див., наприклад: 15]. Тим самим напрацьовуються варіанти виявлення і аналізу зон взаємної акультурації, специфіки соціополітичної культури і фронтирного менталітету. В результаті, стає зрозуміло, що такі зони дуже рухливі, частим явищем була і є змішана «географічна ідентичність», коли химерно уживаються різні лояльності. До слова, дослідження Прикордоння змушують засумніватися у висновку Б. Андерсона про те, що в традиційному суспільстві лояльності людей неодмінно були ієрархічними і доцентровими [1, с. 58]. На Прикордонні така ієрархія була дуже хиткою і, в залежності від ситуативного поєднання чинників, легко змінювалася, що ж стосується «доцентровості», то Прикордоння швидше демонструвало «самодостатність», оскільки життя часто вимагало невідкладних дій і привчало до самостійності. До цього додамо, що регіональна ідентичність також може поєднувати різні по стадіальності ознаки, наприклад, домодерні і модерні. І такі гібридні ідентичності не є винятком, а швидше виступають в якості типового явища.

Оскільки для конструювання будь-якого простору важливими є уявлення про його межі, центр та периферію, то треба було виробити відповідні дослідні практики, які б дозволяли їх виявити. Тим самим замість декларацій була запропонована послідовність аналізу, який мав на увазі: встановлення таких меж регіону, його «щільності», аналіз процесу символічного оформлення території: в першу чергу поява і закріплення за нею певної назви, інституційне оформлення регіону, поява символічних ознак, нарешті, поява ідентичності регіону, яка перетворює його в засіб боротьби за владу і ресурси [15, с. 8].

Останнім часом відбулося розширення кола джерел імагології. Стало очевидно, що регіональні ідентичності виявляються не тільки в відповідних наративах, але і в соціальних практиках і ритуалах, обмежених певним простором і часом і конкуруючих між собою, знаходять відображення в культурному ландшафті міста (перш за все – топоніміці, пам'ятниках та архітектурі), публічних репрезентаціях [15, с. 8–9, 320]. Джерелом можуть стати путівники і навіть такі довідкові видання як адресні книги, оскільки саме в таких виданнях можна виявити географічні (регіональні, етнічні) маркери в назвах організацій і установ. У пошуках «своїх» і «чужих» слід уважніше вивчати художню літературу і кінофільми, які краще за інших джерел передають емоційний клімат своєї епохи і формують «національні типи».

По суті, сьогодні спостерігається прагнення вийти за рамки звичного кола джерел, а також по-новому прочитати давно відомі тексти. Тривалий час свідченням очевидців історики віддавали явну перевагу, «адже вони все бачили на власні очі». У зв'язку з цим багато фактів з таких текстів некритично переписувалося і поширювалося. Тим часом, відомо, що створенню образу ворога значною мірою сприяли саме записи мандрівників, які збирали плітки та чутки. Їх описи часто характеризуються емоційним ставленням до побаченого і почутого, високим рівнем психологічної тривожності і навіть жаху. У них багато поспішних узагальнень і відомостей про «дивацтва», які можна пояснити поганим знанням чужої мови та звичаїв, великою роллю різного роду «посередників». На такі оцінки впливали культурна дистанція і упередження відповідної доби [Див., наприклад: 17]. Відповідно, необхідно розуміти, що інформація з таких джерел обов'язково має бути «врівноважена» іншими свідченнями.

Сьогодні дослідники також наголошують на необхідності розрізнення дискурсів: літературно-естетичного, публіцистичного,

історико-етнографічного і ін. У кожному з них акценти розставлені по-різному. До того ж, необхідно враховувати, що жанрові кордони текстів часто перетинаються [2, с. 124–125]. На порядку денному стоїть завдання такої обробки джерел, в тому числі і травелогів, яка б надала узагальнену інформацію. Але мова йде не тільки про можливості квантитативної історії. По новому побачити проблему ідентифікації дозволив так званий «візуальний поворот». Виявилося, що візуальні джерела надають чудовий матеріал для такого роду аналізу. Зокрема, широкі можливості надають плакати. Плакатний образ візуалізує ворога, він націлює на протиставлення героїв і антигероїв, він в концентрованому вигляді висловлює багато культурних стереотипів. Популяризація географічних образів у творах мистецтва, рекламі, логотипах і т.п. поступово формувала символічну географію регіону. Акцент на візуальному: пам'ятниках, символах, ключових (відомих) персонажах, аксіоматичних зображеннях (наприклад, в букварях [Див.: 27]) дозволяє виявити тенденції, окреслити символічні кордони, простежити трансформації образів.

Далеко не вичерпані можливості тематичного аналізу текстів і їх деконструкції. Наприклад, можна окремо аналізувати сприйняття іноземцями місцевої кухні або дозвілля. Помічено, що національна кухня – один з тих моментів, за якими перевіряється терпимість іноземця до чужої культури [29, с. 336].

Нові підходи, які виявилися в історіографії останнім часом, актуалізували деякі відомі лінії вивчення «своїх» і «чужих». Зокрема, більше уваги стали приділяти варіантам репрезентації «свого».

Вирішуючи проблему «відкритості чужої культури», дослідники звернули увагу на роль комунікації як чинника консолідації людей. Комунікація набуває особливого значення в умовах мультикультурності. У зв'язку з цим, перспективним може стати вивчення каналів діалогу культур, комунікативних розривів, «зон культурного білінгвізму».

Таким чином, на сьогоднішній день, в результаті міждисциплінарної взаємодії та розширення предметного поля, межі імагології виявилися настільки розмитими, що виникає питання про її існування як такої. З'явився навіть термін «імагінативна (тобто уявна) історія» з очевидним домінуванням уявного знання. І все ж нам рано прощатися з імагологією у вузькому сенсі цього слова. Культура продовжує потребувати «своїх» і «чужих». Все це змушує нас уважніше поставитися до такого роду ідейних пошуків. І, звичайно, треба продовжити осмислювати роль

істориків в цьому процесі. Вочевидь, наукове співтовариство істориків має ту специфіку, що воно структурується не тільки «по горизонталі», а й «по вертикалі» (тобто корені історіографічних традицій глибше, а тема спадкоємності набуває в цьому випадку особливого значення). Очевидно також, що співтовариство істориків структурується відповідно до ідейного спектру певної доби й дуже чутливе до змін суспільно-політичних умов. Втім, добре відомо, що значна частина професійного наукового співтовариства є не тільки виконавцем «суспільного замовлення», а й значною мірою визначає це замовлення. Отже історики, вочевидь, несуть певну відповідальність в тому числі й за спрямованість процесу стереотипізації «своїх», «чужих» та «інших».

1. *Андерсон Б.* Воображаемые сообщества. Размышления об истоках и распространении национализма / Б. Андерсон ; пер. В. Г. Николаева ; вступ. ст. С. Баньковской. – М., 2001. – 288 с.
2. *Белов М. В.* «Славянский характер»: русские публицисты, литературные критики и путешественники первой половины XIX века в поисках «народности» / М. В. Белов // Диалог со временем. – М., 2012. – Вып. 39. – С. 124–147.
3. *Бойцов М. А.* История закончилась. Забудьте. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://www.kultura-portal.ru/tree_new/cultpaper/article.jsp?number=595&rubric_id=1000166
4. *Вжосек В.* Культура и историческая истина / В. Вжосек ; пер. с польск. К. Ю. Ерусалимский. – М., 2012. – 336 с.
5. *Грицай Е.* Украина: национальная идентичность в зеркале Другого / Е. Грицай, М. Николко. – Вильнюс, 2009. – 220 с.
6. *Гудков Л. Д.* Евреи в России – свои/чужие / Л. Д. Гудков, А. Г. Левинсон // Одиссей. Человек в истории. 1993. – М., 1994. – С. 85–106.
7. *Доманська Е.* Історія та сучасна гуманітаристика / Е. Доманська. – К., 2012. – 264 с.
8. *Драбкин Я.* О Копелеве в жизни и творчестве // Лев Копелев и его «Вушпертальский проект» / под ред. Я. С. Драбкина. – М., 2002. – С. 33–96.
9. *Ерофеев Н. А.* Туманный Альбион. Англия и англичане глазами русских 1825–1853 гг. / Н. А. Ерофеев – М., 1982. – 320 с.
10. *Кашпелер А.* Южный и восточный фронт России в XVI–XVIII веках / А. Кашпелер // Ab imperio. – 2003. – № 1. – С. 47–64.

11. Ковалев А. Книга Ирвинга Гофмана «Представление себя другим в повседневной жизни» и социологическая традиция // Гофман И. Представление себя другим в повседневной жизни / пер. с англ. А. Д. Ковалева. – М., 2000. – С. 5–28.
12. Кожевникова А. М. «Вуппертальский проект» Льва Копелева: научное и общественно-политическое значение : автореф. дис. ... канд. ист. наук. – М., 2012. – 23 с.
13. Кон И. С. К проблеме национального характера / И. С. Кон // История и психология. – М., 1971. – С. 122–158.
14. Котова С. «Образ чужого» і «образ ворога»: «імагологія» в сучасних міждисциплінарних гуманітарних дослідженнях / С. Котова // Вісник Київського національного університету імені Т. Шевченка : Сер. Історія. – 2015. – № 4 (127). – С. 20–24.
15. Кравченко В. Харьков/Харків: столица Пограничья / В. Кравченко. – Вильнюс, 2010. – 358 с.
16. Кудрявцев О. Ф. Двойкий образ России: Сигизмунд Герберштейн и его предшественники / О. Ф. Кудрявцев // От Средних веков к Возрождению : сб. в честь проф. Л. М. Брагиной. – СПб., 2003. – С. 186–215.
17. Лежнина Е. В. Образ «врага»: ирландские католики глазами англикан в конце XVII – начале XVIII в. / Е. В. Лежнина // Диалог со временем. – М., 2012. – Вып. 39. – С. 308–324.
18. Лескинен М. В. Концепт «национальный характер/нрав народа» в языке российской науки второй половины XIX в. / М. В. Лескинен // Диалог со временем. – М., 2012. – Вып. 39. – 148–169.
19. Миллер А. И. Ментальные карты историка. И связанные с ними опасности [Электронный ресурс]. – Режим доступа : mion.sgu.ru/empires/docs/mental.doc
20. От редакции. Границы империи: в поисках пределов применимости исторических метанарративов // *Ab imperio*. – 2003. – № 1. – С. 9–17.
21. От редколлегии // *Одиссей. Человек в истории*. 1993. Образ «другого» в культуре. – М., 1994. – С. 5–7.
22. Поршнев Б. Ф. Социальная психология и история / Б. Ф. Поршнев. – М., 1979. – 232 с.
23. Рагулина М. В. Концепции культуры и культурный ландшафт [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://teoria-practica.ru/-7-2012/culture/ragulina.pdf>

24. *Репина Л. П.* «Национальный характер» и «образ Другого» / Л. П. Репина // Диалог со временем. – М., 2012. – Вып. 39. – С. 9–19.
25. *Савельева И.* Пространственный поворот и глобальная история. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://gefter.ru/archive/4328>
26. *Савицкий Е. Е.* Национализм – последняя угроза демократии? Европейские исследования национализма и их постколониальная критика в 1980-1990-е гг. / Е. Е. Савицкий // Диалог со временем. – М., 2012. – Вып. 39. – С. 256–270.
27. *Сальникова А. А.* «Свои» и «другие», взрослые и дети в визуальном ряде татарского национального букваря «Алифба» (конец 1980-х – 1990-е гг.) / А. А. Сальникова // Диалог со временем. – М., 2012. – Вып. 39. – С. 403–417.
28. *Сенявский А. С.* Историческая имагология и проблема формирования «образа врага» (на материалах российской истории XX в.) / А. С. Сенявский, Е. С. Сенявская // Вестник Российского университета дружбы народов. Сер.: История России. – 2006. – № 2(6). – С. 54–72.
29. *Солодянкина О. Ю.* Представления о русских в письмах, дневниках, воспоминаниях двух английских гувернанток / О. Ю. Солодянкина // Диалог со временем. – М., 2012. – Вып. 39. – С. 334–346.
30. Стенограма та матеріали конференції «Образ іншого в сусідніх історіях: міфи, стереотипи, наукові інтерпретації» // Образ іншого в сусідніх історіях: міфи, стереотипи, наукові інтерпретації : матеріали Міжнародної наук. конф. – К., 2008. – С. 5–210.
31. *Стрелецкий В. Н.* Культурная география в России: особенности формирования и пути развития / В. Н. Стрелецкий // Известия РАН. Сер. Географ. – 2008. – № 5. – С. 21–33.
32. *Хобсбаум Э.* Нации и национализм после 1780 г. / пер. с англ. А. А. Васильева. – СПб., 1998. – 305 с.
33. *Ходячих С. С.* «Angli» vs «Normanni»: проблемы и парадоксы англо-норманского взаимовосприятия / С. С. Ходячих // Диалог со временем. – М., 2012. – Вып. 39. – С. 295–308.
34. *Шапинская Е. Н.* Образ Другого в текстах культуры / Е. Н. Шапинская. – М., 2012. – 216 с.
35. *Шенк Ф. Б.* Ментальные карты: конструирование географического пространства в Европе от эпохи Просвещения до наших дней / Ф. Б. Шенк // Новое литературное обозрение. – 2001. – № 6 (52). – С. 42–61.
36. *Шпет Г. Г.* Введение в этническую психологию / Г. Г. Шпет. – СПб., 1996. – 153 с.

Посохов С. И. «Свои», «чужие», «другие»: проблемы и перспективы имагологии

Статья посвящена определению ключевых проблем и перспектив развития имагологии - междисциплинарного направления исследований, в основном направленного на изучение процессов формирования и функционирования этнических представлений. Отмечается, что на становление имагологии существенно повлияли исследования различных форм национальной и групповой идентификации, которые были осуществлены во второй половине XX в. В результате междисциплинарного взаимодействия и расширения предметного поля границы имагологии в наше время оказались весьма размытыми. Тем не менее, важность изучения процессов стереотипизации «своих», «чужих» и «других» актуализирует имеющиеся наработки в этой области. Делается вывод, что на сегодня предмет имагологии значительной степени связан с проблемой культурного наследования, отмечается, что в последнее время наблюдаются попытки расширить круг источников имагологии и усовершенствовать методы такого рода исследований.

Ключевые слова: имагология, этнические представления, групповая идентичность, культурное наследование.

Posokhov S. I. "Their", "Alien", "Other": the Problems and Prospects of Imagology

The article is devoted to identifying the key problems and prospects of imagology development – the interdisciplinary research area, mainly aimed at studying the processes of formation and functioning of ethnic images. The author noted that the study of various forms of national and group identity, which were implemented in the second half of the twentieth century, significantly influenced on the formation of imagology. As a result of an interdisciplinary interaction and the subject field expansion, the imagology boundaries in our time are very blurred. Nevertheless, the importance of studying the stereotyping processes of “their”, “alien” and “other” updates the existing groundwork in this area. The author concludes that at present the imagology subject is largely related to the problem of cultural inheritance, it is noted that in recent years there are attempts to expand the range of imagology sources and to improve the methods of this kind of research.

Keywords: imagology, ethnic images, group identity, cultural inheritance.